

In memoriam

Dan Ben-Amos

3. IX 1934 – 26. III 2023

Märtsikuus lahkus meie seast Pennsylvania Ülikooli professor, folklorist, ajakirja *Folklore: Electronic Journal of Folklore* toimetuskolleegiumi liige Dan Ben-Amos, lahke kolleeg, uskumatult loov ja kena erialakaaslane kelle uurimistööd ja tõdemus, et folkloor on väikeste rühmade kunstiline loome ning teksti ja konteksti suhete uuringud mõjutasid folkloristika arengut 1970. aastatel ja hiljemgi. Need laiendasid oluliselt folkloristika vaatevälja.

Dan Ben Amos kasvas üles Palestiinas, Petah Tikvah's. Vanemate päritolumaadeks olid Valgevene ja Leedu, kust lahkuti paremaid võimalusi otsima. Uskliku perekonna liikmena asus ta pärast sõjaväeteenistust ja Iisraeli peaministri kaitsemeeskonnas teenimist õppima Jeruusalemma ülikooli Piibliuuringute osakonda, kuid jätkas neid heebrea kirjanduse osakonnas, keskendudes Dov Noy, ühe tuntuma iisraeli folkloristi käe all võrd-

levatele folklooriuuringutele. 1961. aastal omandatud bakalaureusekraadile järgnesid juhendaja soovitusel kraadiõpingud USAs, Bloomingtonis, ainsas USA folklooridoktori kraadi andvas ülikoolis, kus ta kaitses 1964 magistrikraadi ja 1967 doktorikraadi.

Pennsylvanias oli tema õpetajaks Richard Dorson ning koos noorte folkloristide Roger Abrahamsi, Alan Dundesi, Robert Georgesi ja Kenneth Goldsteiniga moodustasid nad rühmituse, kellest sai alguse folkloristika laiendamine ja uuendamine. Üheks tähiseks sellel teel kujunes Ben-Amose essee "Folkloori defineerimisest konteksti kaudu" 1971 (vt eesti keeles "Kommunikatsioon ja folkloor" 2009, lk 9–26).

Tema õppejõu tee kulges Pennsylvania Ülikoolis, kus temast sai mitme ameti pidamise järel 1977. aastal folkloori ja etnoloogia professor, 1999. aasta reformide järel jätkas ta Lähis-Ida keelte ja tsivilisatsioonide ning folkloori professori ametikohal, ühtlasi juhtides folkloori ja etnoloogia kraadiõppe programmi.

Dan Ben-Amose akadeemiline huvi oli seotud juudi ja aafrika folkloori, huumori, folkloristika ajaloo ja folkloori struktuuri analüüsiga. Ta oli mitmete folkloorisarjade toimetaja (“Translations in Folklore studies”, “Jewish Folklore and Anthropology”), ajakirja Journal of American Folklore toimetaja, alati lahke mentor noorematele kolleegidele ja huvitatud erinevate rahvaste folkloorist ning folkloristikast.

Dan Ben-Amos oli humoorikas ja sügav lektor, kes külastas Eestit kahel korral, mis oli vahva sündmus. Alustasime Göttingeni rahvajutu kongressi järel tema artiklite eesti keelde tõlkimist. Dan abistas igati lubade hankimise ja kaaskirjadega, enamikule meie tõlkidest-folkloristidest oli see esimene sügavam kokkupuude Aafrika ja juudi folklooriga.

Dan pakkus välja idee koostada uus ülevaade Euroopa rahvaste folkloristika arengu-joontest, eriti Nõukogude Liidu mõjusfääri jäänud Ida- ja Kesk-Euroopa rahvaste kohta. Seda koostama hakates mõistsin, et paljudes Euroopa riikides oli parajasti folkloristikas mõõnaaeg – mitte kongresside ja konverentside esinemiste arvukuse ega erinevate uuringute mõttes –, suured isiksused ja teoreetikud olid lahkunud, uued kõhklesid asemele astumise osas. Küll aga oli 20. sajandi jooksul toimunud põnevaid arenguid nõukogude liiduvabariikides ja rahvusringkondades, paljude pisikeste ja suurte rahvaste folklooriuuringute kujunemine ja nende suundumused, ka ümberhäälestumine oli toimunud ja toimumas 20. ja 21. sajandi jooksul. Just sellest peaks kirjutama ja just selleks näib olevat aeg küps, pakkusin Miami USA folkloristide kongressi ajal. Jah, miks mitte, ongi ootamatu, arvas tema.

Dan Ben-Amose teel oli häid ja valgustatud õppejõudusid, andekaid kaasteelisi, kuid sügava jälje jätsid välitööd Nigeerias Beninis edo kultuuri uurides ja süvenemine oma rahva folkloristikasse.

Dan Ben-Amose mõtteid saab lugeda eesti keeles raamatust “Kommunikatsioon ja folkloor” <https://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/sator/sator9/>.

Mare Kõiva

IN MEMORIAM

Dan Ben-Amos

3.09.1934 – 26.03.2023

Obituary from Mare Kõiva.

In memoriam

Nikolai Mokšin

22. VI 1936 – 17. III 2023

17. märtsil 2023 lahkus elavate seast Mordva tunnustatud teadlane professor Nikolai Mokšin.

22. juunil 1936 Gorkovskaja (nüüd Nižni Novgorodi) oblasti Lukjanovi rajooni Ivantsevo külas sündinud Nikolai Mokšin lõpetas 1954. aastal Lukonajovi pedagoogilise kooli, 1959. aastal kiitusega Mordva Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna ja 1962. aastal aspirantuuri. 1964. aastal kaitses kandidaadikraadi ja 1987. aastal omandas ajaloodoktori kraadi. 1967. aastast töötas ta dotsendina, 1986. aastast professorina Mordva Riiklikus Ülikoolis, kus tegi läbi tee assistendist professorini ning 1980. aastast töötas kateedrijuhataja ametikohal. Ta oli ülikooli etnograafiamuuseumi (avati 1979) ning Uurali-Volga piirkonna soome-ugri rahvaste etnoloogia teadus- ja pedagoogilise kooli looja. On juhendanud kahte doktoritööd ja nelja kandidaaditööd. Rohkem kui 20 monograafia ja 500 teadusartikli autor.

Mitmekülgne ühiskonnategelane, teadlane ja teadusorganisaator Nikolai Mokšin oli üks Mordva silmapaistvamaid teadlasi ja kultuuritegelasi. Ta oli Vene NFSV teeneline kultuuritegelane, Mordva Vabariigi teeneline teadlane, Venemaa geograafiaühingu vanematekoja auliige, Venemaa ajakirjanike ja kirjanike liidu liige, paljude teadus- ja kirjandusteoste autor, rahvusvahelise folkloristide ühingu assotsieerunud liige, Mordva Vabariigi Ogarjovi preemia (1979), riikliku preemia (1995) ja Mordva Vabariigi juhi preemia (2005, 2006) laureaat, Sõpruse ordeni (1996) ning Kuulsuse III järgu (2011) ja II järgu (2016) ordeni kavaler, autasustatud medalitega “Teenete eest ülevenemaalise rahvaloenduse läbiviimisel”, “Teenete eest Mordva rahva Venemaa rahvastega ühendamise 1000. aastapäeva tähistamisel”, mordva rahva (mokša ja ersa) piirkondade-vahelise ühiskondliku organisatsiooni aumärgiga “Rahvuse uhkus”.

Nikolai Mokšin tegeles Mordvale oluliste teadusvaldkondade arendamisega: etniline ajalugu ja historiograafia, etniline onomastika ja kartograafia, etnilised religiooniuuringud ja etnomütoloogia, etnilised kultuuriuuringud ja kodulugu. Omaette kihistu mordva kultuuris moodustab tema poeesia: tema tekstidele on muusikat kirjutanud Mordva ja Venemaa heliloojad ning populaarseks saanud laule esitavad Mordva kuulsad solistid ja ansamblid. Tema toimetamisel ilmusid Saranski linnale pühendatud luule- ja muusikakogud, milles avaldati nii kutseliste kui ka harrastusluuletajate tekste.

Suure panuse hariduse arendamisse andis Nikolai Mokšin N. P. Ogarjovi nimelise Mordva Riikliku Ülikooli Venemaa ajaloo osakonna juhatajana, kujundades soome-ugri rahvaste ja Mordva ajaloole ning Venemaa rahvuspoliitikale keskenduvad õppekavad nii bakalaureuse- kui ka magistriõppes. Aastal 2017 ilmus tema koostatud metoodiline käsiraamat “Soome-ugri rahvaste etnograafia”, mida kasutatakse nii Venemaa ülikoolides kui ka maailma juhtivates soome-ugri keskustes (nt Helsingi ja Turu ülikool jne). Ta töötas välja Mordva Riiklikus Ülikoolis vene ajaloo osakonna tänapäevasel tasemel toimimiseks vajalikud organisatsioonilised ja metoodilised alused.

Enda loodud sarjas “Mordva intelligentsi tähelepanuväärsed esindajad” raames tutvustas Mokšin silmapaistvate riigi-, teadus- ja ühiskonnategelaste ainulaadset pärandit.

Suureks teaduslikuks läbimurdeks võib pidada Mokšini poliitika- ja religiooniuuringuid, mis aitasid tugevdada Vene õigeusu kiriku Mordva metropoliidi positsiooni. Ta analüüsis metropoliit Anton Vadkovski vaimseid väärtusi ja pärandit ning pööras palju tähelepanu Moskva ja kogu Venemaa patriarhi Nikoni rollile Venemaa ajaloos. Oluline panus Mordva seisukohalt on mõistagi vene teadlase ja ühiskonnategelase Mihhail Sumgini elu ja tegevuse uurimine, kelle järgi on nimetatud kraater Marsil.

Üheks olulisimaks tähiseks Nikolai Mokšini kui antropoloogi teadlaseteel võib pidada monograafiat “Mordva valgustajad” (Saransk 2020, kaasautorluses J. Suškovaga). Mokšin avaldas uurimusi mordva etnogeneesist ja etnilisest ajaloost, etnostruktuurist ja etnokultuurilistest sidemetest teiste rahvastega. 2020. aasta suurimas väljaandes “Soome-ugri maailm: süsteemianalüüsi kogemus” on Mokšin avaldanud olulised materjalid

Venemaa soome-ugri rahvaste hetkeseisust. Pidevalt esines ta loengutega, mis populariseerisid mordvalasi ja Mordvat kaugel selle piiridest, näidates veenvalt etnilise ajaloo isolatsionistliku käsitlemise alusetust.

Pöörates tõsist tähelepanu mordva rahvuse ja riikluse kujunemisele sõnastas ja põhjendas Nikolai Mokšin mordva rahvusideed, mida praegu kasutatakse teaduslikel ja praktilistel eesmärkidel mordvalaste ajalooliste ja kultuuriliste sidemete tugevdamiseks Venemaa erinevate rahvastega. Mokšini raamat “Mordva rahvas Vene riigi ajaloos ja kultuuris” tunnistati 2016. aastal konkursil “Kirjanduslik Mordva: parim emakeelne raamat” parimaks Mordva-teemaliseks väljaandeks ning 2017. aastal parim emakeelse raamatu konkursil parimaks kultuuride dialoogi panustavaks väljaandeks.

Nikolai Mokšinil on suured teened ka Vene Geograafiaseltsi Mordva osakonna väljaarendamisel. Venemaa geograafiaseltsi vanematekogu auliikme ja liikmena oli ta 5. oktoobril 2018 Saranskis toimunud vanematekogu laiendatud koosoleku peakorraldajaid. Seni olid need koosolekud toimunud vaid Moskvast ja Peterburis, sündmus aitas oluliselt populariseerida geograafiat, etnograafiat ja turismi Mordva Vabariigis. Selle eest pälvis Nikolai Mokšin 2018. aastal Vene Geograafiaseltsi vanematekogu tänukirja. Üleüldse tegi ta Vene Geograafiaseltsi populariseerimisel suurepäraselt tööd nii ülevenemaalistel kui ka rahvusvahelistel kongressidel. 2019. aastal sõnastas ta koos kaasautoritega Vene Geograafiaseltsi Mordva osakonna kontseptsiooni ja tegevusplaani.

Rahvusvahelises teaduskoostöös oli Nikolai Mokšin üks vanimaid maailmatasemel soome-ugri uuringute eksperte, kes nõustas sageli Mordva riigivõime teadustöö väliskontaktide osas. Ta analüüsis Soome teadlaste arenguid mordva rahva etnograafia uurimisel (2019) ning võttis kokku ja sõnastas soome-ugri rahvaste panuse vene ja maailma kultuuri (2020).

Venemaal tunnustatud spetsialistina juhtis Mokšin Venemaa alusuuringute sihtasutuses teaduslikku ekspertiisi paljudes interdistsiplinaarsetes teadusvaldkondades (ajalugu, etnograafia, politoloogia, sotsioloogia, filosoofia, kultuuriuuringud, onomastika jne). Aktiivselt töötas ta paljude ajakirjade toimetuskolleegiumi liikmena.

Mokšini peamised tööd on esindatud digiteerituna Venemaa suuremates raamatukogudes, mis tugevdab Mordva teadlaste mainet. Eraldi väärib märkimist Mokšini teatmik-käsiraamat “Mordva pass” (“Pasport mordvina”), mis sisaldab ainulaadseid esseesid mordva rahvuse kõige olulisemate tunnuste kohta. Selle käsiraamatu populaarsusest annavad tunnistust ka mitmed kordustrukid.

Mitmekülgse loovisikuna tegutses Nikolai Mokšin nii teaduses, kirjanduses kui ka kunsti vallas. Suurt tähelepanu pööras ta eepose “Mastorava” (koostajad G. Merkuškin, V. Gorbunov, A. Šuljajev ja A. Šaronov) toimetamisele. See ainulaadne teos on loodud mordva folkloori põhjal.

Nikolai Mokšin on sängitatud Saranski memoriaalkalmistu nr 5 keskalleele. Tema lahkumine on korvamatu kaotus mitte ainult sugulastele ja sõpradele vaid

In memoriam

ka paljudele õpilastele ja kolleegidele. Tema mälestuseks on nimetatud auditoorium Mordva N. P. Ogarjovi nimelise Riikliku Ülikooli ajaloo- ja sotsioloogiateaduskonna etnograafiamuuseumis.

Julia Suškova
Elena Mokšina

IN MEMORIAM

Nikolai Mokshin

22.06.1936 – 17.03.2023

Julia Sushkova and Elena Mokshina reminisce about the renowned Mordovian scholar Nikolai Mokshin.